

Børn skal i kontakt med deres frihed

Børn skal i kontakt med deres egen uforudsigelighed. Det kommer de ikke ved et overdrevent fokus på målstyring i undervisningen, men det kommer de heller ikke ved en genoplivning af begrebet 'dannelse'. Interview med Gert Biesta, professor i uddannelsesteori ved Brunel University, London

TEKST: MARIE LYSMOSE STØVRING, STUDERENDE

Flere uddannelsesforskere peger på, at der med årtusindskiftet er sket et skred i, hvordan der tænkes uddannelse. Uddannelse er blevet individualiseret og kontrolleret. Eleverne skal før udgangen af folkeskolen have lagt en uddannelsesplan med realistiske mål for deres fremtid. Og der er krav til, at alle elever skal have en elevplan, der skal indeholde individuelle mål for deres læring med udgangspunkt i standardiserede Fælles Mål. Den uddannelsespolitiske dagsorden er præget af et sprog, der målstyrer, risikominimerer og standardiserer uddannelse og læring.

Sideløbende med målstyringstendensen blomstrer et nyt fokus på dannelsesbegrebet. Uddannelsesforskere hævder, at der er brug for en pædagogisk filosofisk diskussion af, hvad uddannelse egentlig er til for, således at uddannelse ikke reduceres til læring af på forhånd fastsatte mål. Og dét er netop, hvad den hollandske uddannelsesforsker Gert Biesta giver et sprog til at diskutere. For hvori består dannelsen i uddannelse, når elevernes uddannelse og læring i så høj grad styres og planlægges? Biesta sætter fokus på den eksistentielle del af uddannelsens formål.

RISIKOEN I UDDANNELSE

Ifølge Biesta tjener uddannelse tre formål: kvalificering, socialisering og subjektivering. Kvalificering handler om at forberede eleverne til arbejdsmarkedet, og socialisering handler om at forberede eleverne på at indgå i bestemte sociale og kulturelle ordener. Den sidste og ifølge Biesta efterhånden oversete dimension, subjektivering, betegner den proces, det er at blive et subjekt. Mere præcist betegner det måder at være på, der er uafhængig af de eksisterende normer. Der ligger altså et emancipatorisk ideal i Biestas formål med uddannelse, der handler om at blive et selv, at blive noget andet end det, der er i forvejen, noget uforudsigeligt. Heri ligger risikoen i uddannelse, som ifølge Biesta hverken kan eller skal styres. Denne risiko er smuk og skal værnes om og opfordres til.

IDENTITET ELLER SUBJEKTIVITET?

Men ifølge Gert Biesta er subjektiveringen mere end at lade alle realisere sig selv uafhængigt af de allerede eksisterende normer. Det understreger han ved at lave en klar skelnen mellem identitet og subjektivitet:

“Jeg mener, det er specielt vigtigt at lave denne skelnen lige nu, fordi identitet er blevet sådan en

» **Selv hvis man har svaret på, hvem man er, er der stadig spørgsmålet om, hvad man stiller op med det** *Gert Biesta*

stor ting. Der er et andet spørgsmål, der ikke har noget at gøre med identitet, men med spørgsmålet om frihed. Spørgsmålet om, hvordan vi prøver at være til. Traditionelt er det blevet kaldt spørgsmålet om subjektivitet.”

“Moderne kultur er blevet besat af spørgsmålet om identitet,” fortsætter Biesta, “alle vil vide, hvem de er, og børn bliver belastet med det spørgsmål. Også fordi der er den antagelse, at alle kan blive lige den, de gerne vil være. Men det bliver et problem, hvis man fokuserer på det eksplicit. Så bliver identitet en ting, man prøver at styre, og det skaber en mærkelig relation til én selv. Selv hvis man har svaret på, hvem man er, er der stadig spørgsmålet om, hvad man stiller op med det. Hvordan hjælper det én med at komme igennem livet? Hvis man glemmer det spørgsmål, fordi man konstant kigger på sig selv, så mangler man noget.”

Men det er vel ikke noget nyt, at uddannelse skal være frigørende, at man skal finde sig selv og have lov til at være den, man gerne vil være. Så hvor i uddannelsessystemet bliver der i dag fokuseret for meget på identitet?

“Jeg ser mange eksempler på det. Der er en reel diskurs, at alle børn skal have mulighed for at blive den, de gerne vil være. Jeg er altid overrasket over, at folk ikke tænker et skridt videre. For vi har både gode og dårlige ting inde i os selv, og det kan skabe problemer i klasseværelset, hvor elever siger, jeg vil faktisk gerne være terrorist. Og hvis man begynder med en uddannelseskultur, der siger, at alle har ret til deres egen identitet, så skaber du virkelig store problemer lige bagefter.”

DEN BLINDE PLET I DANNELSESTÆNKNINGEN

Subjektiveringen kan siges at udgøre Biestas dannelsesbegreb. Men Biesta tager afstand fra det klassiske tyske dannelsesbegreb, Bildung. “Jeg ser Bildung som en slags paradigme, der forsøger at forklare, hvem vi bliver, og hvem vi er. Og det er ikke som planter, der gror og bare bliver, hvad de allerede er indeni. Med mennesker er det en interaktiv proces med kultur i bredeste forstand. For hver af os er den

ne interaktion forskellig, og det er derfor, vi ender som individer. Bildung forklarer delvist dette, og det er en meget rimelig forklaring, men Bildung er også et uddannelsesmæssigt projekt, der går ud på at bringe børn i kontakt med de kulturelle ressourcer. Den tyske dannelsesstænk Wolfgang Klafki har en god definition af Bildung, som en dobbelt afsløring af selvet og verden. Det er faktisk, hvad Bildung gør. Men det vi får ud af Bildung er, at vi bliver individer med en identitet. Ud af Bildung bliver vi ikke subjekter, for spørgsmålet om at være et subjekt handler om, hvordan vi relaterer til vores frihed. Og derfor mener jeg, at der er behov for en anden kamp i uddannelse, der ikke handler om at bringe børn i kontakt med alle de ressourcer, der er til rådighed for at blive til nogen, men en kamp om at hjælpe børnene til at komme i kontakt med deres egen frihed.”

Eksistentiel uddannelse handler altså for Biesta om at lade børn komme i kontakt med deres frihed, og han nærmest advarer mod blot at optage den klassiske forståelse af dannelse i dannelsesdiskussionen:

“I Holland, og så vidt jeg har forstået også i Danmark, er dannelsesbegrebet blevet meget populært, fordi der har været rigtig meget kritik af uddannelse og idéen om, at skolen kun er for læring. Så siger folk, at børnene skal have kultur, historie og kunst, og så tror de, at de har løst alle problemer. Men det spørgsmål, der ikke bliver stillet i Bildung, er, hvad man gør med al den dannelse, man har modtaget? Det er fantastisk, hvis skoler tilbyder sport og kultur osv., men der er stadig spørgsmålet om ens frihed, hvad gør man med den? Bruger man sine evner til at kunne læse ti forskellige sprog for at finde ud af, hvordan man laver en atombombe, eller til at vaske ældre demente mennesker på et hospital rundt om hjørnet?”

“Man kan sige, at vi bliver *nogen* gennem Bildung. Men hvis man tror, dannelse kan løse problemerne med uddannelse, så glemmer man at se, at begge begreber bruger den samme skabelon. Uddannelse har en mere snæver agenda, og dannelse har en bred agenda, men begge dele handler om individer, der udvikler sig, vokser og interagerer med noget udenfor. Det eksistentielle spørgsmål om, hvad man stiller

op med friheden, er i mine øjne glemte. Det er det, jeg kalder den blinde plet i dannelsesstænkningen.”

FRIHEDEN SOM EN OPGAVE

Subjektivering relaterer sig altså til spørgsmålet om frihed og handler om, at subjektet skal lære at håndtere og handle på baggrund af sin frihed. Biesta beskriver det ved at sige, at friheden er en opgave for subjektet: “Frihed er en opgave, fordi man konstant skal finde ud af, hvad man skal gøre som det næste. Vi plejede at have katte derhjemme, og det er bare interessant at se, hvordan katte lever. De sover, vågner, spiser og sover igen. De har altså ikke denne opgave, og det er derfor, man kan sige, at det er en opgave. Men det er også en gave. Man kan ikke lære det, men man finder sig selv i friheden.”

Biestas indspark til dannelsesdiskussionen er, at dannelse skal forstås som mere end en indføring i historiske og kulturelle ressourcer, der kan frigøre eleverne fra de eksisterende ordener. Dannelsen skal også hjælpe eleverne til at tage ansvar for den frihed, de bliver givet. Men hvordan kan denne idé omsættes til praksis i en børnehave eller en skoleklasse?

SKOLENS ROLLE

Hvor spørgsmålet om identitet ifølge Biesta handler om relationen til sig selv og så at sige peger indad, handler subjektivering om at vende elevernes blik udad og lade eleverne afprøve deres frihed.

“Jeg kan godt lide professor Dietrich Bennekers beskrivelse af dannelsen som *opfordring til selvaktivitet*. Denne beskrivelse siger også, hvad uddannelse er. Det er, at man opmuntrer et barn til at blive selvaktivt. Og mit spørgsmål er så, om vi understreger *aktiviteten* eller *selvet*. Jeg vil gerne understrege selvet, for selvfølgelig er vi aktive, så man behøver kun at aktivere helt dovne mennesker. Men pointen er, at det bliver *din* handling, det er dig, der tager ansvar for din frihed.”

Pointen er igen, at mennesket skal tage ansvar for sin frihed, men pointen er også, at der er for meget fokus på aktiviteten, læring, og at fokus skal lægges mere på selvet. Børn lærer ikke deres frihed at kende, hvis ikke de får lov at udforske den. Hvis de pakkes ind i vat i form af strømlinede læringsforløb, streng målstyring og en risikominimering i form af uddannelsesplaner, der gør, at de i hvert fald ikke

Uddannelse har en mere snæver agenda, og dannelse har en bred agenda, men begge dele handler om individer, der udvikler sig, vokser og interagerer med noget udenfor. Det eksistentielle spørgsmål om, hvad man stiller op med friheden, er i mine øjne glemte. Det er det, jeg kalder den blinde plet i dannelsesstænkningen

Gert Biesta

‘vælger’ ikke at gå videre i uddannelse, ja så får de aldrig lov at eksperimentere med deres frihed.

“Jeg var sammen med en gruppe folkeskoleledere, og der var en skole, der var meget stolt af det dannelsesniveau, de havde. De havde et bredt pensum, og de havde fantastiske rejser, kultur og sport. Skolelederen fortalte, at de havde en regel om, at det var forbudt at tage alkohol med på skolen. Og så var der nogle studerende, der i deres eksamensår alligevel tog alkohol med i skole, og skolelederen var så skuffet og sagde noget i retningen af: *Vi har arbejdet så hårdt med vores dannelse, og så opfører de sig alligevel sådan*. Men præcis ved at bryde en regel, gør eleverne noget med deres frihed. Det var interessant, fordi skolelederen var meget skuffet og troede, at hvis de lagde vægt på dannelsen, så ville de have løst problemet. Og det viser tydeligt, at friheden altid bryder igennem disse agendaer. Så for mig er det et fremragende eksempel til at vise, at det virkelig er en blind plet, hvis man bare fokuserer mere og mere på dannelse. Så opfører alle sig, som de vil, fordi de ikke har forstået, hvad menneskelig frihed er.”

Men hvad er skolens rolle i forhold til denne eksistentielle del af uddannelse?

“Skolen kan hjælpe børn med at møde deres frihed. Ens frihed betyder helt konkret, at man kan gøre ting. Så som skole kan man finde på forskellige praktiske aktiviteter, der viser børnene, at de har magten til at gøre ting. Jeg har en lille teori, som jeg synes er hjælpsom her: Når man opdager magten, opdager man den altid i interaktion med verden. Den vigtige erfaring sker, når der er noget, man gerne vil gøre, og man møder modstand. Her møder man virkeligheden udenfor sig selv. Al uddannelse starter med at hjælpe børn til at møde modstand. Når man møder modstand, møder man på en måde også sig selv. Det, skolen skal gøre, er at muliggøre en form for realitetstjek. Det frustrerende

øjeblik, hvor man møder modstand, kan man håndtere på to måder: Enten kan man presse hårdere på for at få det, man gerne vil have, med en risiko for at ødelægge det. Det kalder jeg verdensdestruktion, og det skal vi holde os væk fra. Den modsatte respons ville være at trække sig og sige, at det er for svært, eller at det har man ikke lyst til at gå igennem. Det kalder jeg selvdestruktion. Udfordringen er altså at blive midt imellem verdensdestruktion og selvdestruktion.”

“Det, skolen kan gøre,” fortsætter Biesta, “er at hjælpe børnene med at forstå, at de har magten til at ødelægge og magten til at trække sig, men også magten til at blive i vanskelighederne. At blive i verden, som den er. Ikke bare at acceptere verden, for der er brug for ændringer, men heller ikke bare trække sig fra den eller ødelægge den. Opgaven er at hjælpe børnene til at finde ud af, hvordan de kan blive i verden, og dét er eksistentielt: At prøve at være i en verden med andre mennesker, som ikke er som dig selv og at blive der. Dét er noget helt andet end identitetsspørgsmålet.”

DISKUSSIONEN SKAL HOLDES I LIVE

Teorier om uddannelse og pædagogik vil altid være normative, fordi de indeholder idéer om, hvordan man vil noget med nogen. For Biesta er det derfor også vigtigt, at den pædagogiske diskussion holdes i gang, og at det forsat diskuteres, hvad god uddannelse er. Der må gerne være et sigte med uddannelse, det skal bare altid efterfølges af spørgsmålet om, hvad god uddannelse er. “Det kan man gøre som et formål, men før man ved det, er man ved at moralisere. Men moderne uddannelse kan ikke sige, lad os droppe at moralisere uddannelse, lad bare alle udvikle sig. Moderne uddannelse bliver nødt til at sige, at spørgsmålet forbliver vigtigt, og undervisere forbliver ansvarlige for konstant at holde det spørgsmål i live.” ■

“Moderne kultur er blevet besat af spørgsmålet om identitet,” siger Gert Biesta, “alle vil vide, hvem de er”